

Osváth Józsefné /vezető pszichológus/ - Karanedev Ivánné /igazgató/ (Népjóléti Minisztérium 1.sz. Fiúnevelő Intézete):

JAVÍTÓINTÉZETI ELŐZETES LETARTÓZTATÁS PEDAGÓGIAI-PSZICHOLÓGIAI TAPASZTALATAI

Magyarországon a fiatalok bünelkövetőket illetően az előzetes letartóztatás intézménye 1996-ig egyetlen megoldásként alkalmazta a börtönben történő elhelyezést.

Még jelenleg sincs egységes, csak fiatalokúakra vonatkozó büntetőjogi kódex. Ennek hiányában a megelőző években az előzetes letartóztatásba helyezett - a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok - duplán volt büntetve. A javítóintézeti nevelésbe ugyanis nem számított bele az előzetes letartóztatás időtartama. A rendszer egyre kevésbé volt képes kezelni a kapcsolódó problémákat oly módon, hogy a fiatalok egyéni érdekét és a társadalmi érdekeket szinkronba hozza. Végül is, az igazságügyi, a belügyi és a népjóléti miniszter előterjesztése alapján született meg az a jogszabály módosítás, - az 1995. évi törvény 13.§-a - amely az előzetes letartóztatás intézményrendszerét a javítóintézeti végrehajthatósággal bővítette.

Ennek alapján a Népjóléti Minisztérium 1.sz. Fiúnevelő Intézete (Budapest III., Szőlő u. 60.) mint tiszta profilú intézmény 1996. május 1 - 1997. október 30-ig országos szinten, 1997. november 1-jétől a főváros és Pest megye területéről fogad be előzetes letartóztatásba helyezett fiatalokú fiúkat. Az újfajta feladat intézetünket minden más javító-nevelő intézettel megkülönbözteti. Ugyanígy a börtönökben történő előzetes letartóztatástól is minőségi elérést mutat.

A cél az volt, hogy a börtönökből az ottani passzivitásból a felnőtt korú bünelkövetők közül mint súlyos pszichés, nem egyszer fizikális károsodást okozó környezetből, fejlesztő körülmények közé helyeződjenek a fiatalok. Ezáltal is esélyt adva

személyiség problémájuk szakszerű korrekciójához, - megóvva őket a kriminalizálódás további veszélyeitől. Annál is inkább, mivel még feltételezett bünelkövetésről, az ártatlanság vélelméről is szó van.

Előzmények

Az új intézményrendszer létrejöttében az alábbiak a meghatározó jelentőségűek - nemzetközi és - az időnkénti zökkenőkkel együtt - hazai vonatkozásban is.

1. A szellemi alapkövetésében a szakmafilozófiai, ideológiai gondolkodás fejlődése elsődleges jelentőségű. Gyökerei a humanizmus, a reformáció, majd a 19. századi Európa tudományos, kulturális és iparosodási folyamataiban eresződnek. E folyamatok kölcsönhatásai a társadalmak strukturális átrendezéséhez vezettek, s visszahatva kényszerítő driveként katalizálták a további haladást. Együttes hatásuk: a gyermekekről, majd a serdülőkről, a különböző társadalmi rétegekhez tartozó gyermeki, fiatalokú jogsértő magatartással kapcsolatos nézetek többszörös elemzéséhez vezetett. Ezek az elméleti megközelítések lassan bontakoztak ki, és az oktatási-nevelési, kriminalisztikai kriminológiai tudományok fejlődésének forradalmi vonulatát eredményezték. Eközben teret kapott a bünelkövetés-megelőző nevelés első pedagógiai kísérlete Pestalozzi (1782) munkásságában. Mindezek indukálták a lassan alakuló gyermek- és ifjúságvédelem egyházi és állami gondoskodásbeli formáinak differenciálódását, a 19. század végére, a 20. század elejére pedig evezettek a gyermek- és ifjúságvédelmi intézményrendszerek kialakulásához, specifikus irányainak kidolgozásához. Napjainkra a jóléti irányban történő elmozdulás reformtörekvései minősítik ezt a szférát. Hazai vonatkozásban is több mint két évtizede lehetünk tanúi e szakmapolitika korszerűsödésének. Az eddig felsoroltak tükrözik azt a szellemiséget, amely a fiatalokú bünelkövetők problémakörének kezelésében a büntetőjogban is szemléletváltozást eredményezett. A szemléletváltozás

motivációs bázisát az a gondolatrendszer alkotja, amely a gyermeki jogoknak emberi jogként való fel- és elismeréséhez vezetett, és az ENSZ bűnmegelőzéssel foglalkozó kongresszusai dekrétumaiban nemzetközi normaként rögzítődött. E dokumentumok: Gyermeki Jogok Deklarációja (1959.), a Pekingi Szabályok (1985.), Gyermeki Jogok Konvenciója (1989.). Az ENSZ 1989. évi közgyűlésén, november 20-án Magyarország is aláírta és csatlakozott a Gyermeki Jogok Konvenciójában foglaltakhoz.

2. A honi, többek között a javítóintézeti tapasztalatok gyűjtése is azt mutatta, hogy a fiatalok börtönbeli előzetes letartóztatás módozata emberjogi, gyermekjogi szempontból is átgondolást és módosítást igényel. Hasonló fejtegetések már Kármán Elemér (1919.) fiatalok bűnelkövetőkkel foglalkozó munkáiban is megtalálhatók. A javítóintézetek információikat a kompetens főhatóságokhoz juttatva a gyakorlat szintjéről is segítették a bevezetőben említett jogszabály módosításáért tett erőfeszítéseket. A zárt nevelőintézetekben több mint két évtizede megindult a humanizálódás és liberalizálódás folyamata. S a pedagógiai gyakorlatokban az inadaptáció reverzibilis folyamatként állt a középpontban. A Szülő utcai javítóintézet vezetése és pedagógiai közössége a terápiás jellegű viszonyulást vezette be az enyhe fokú értelmi fogyatékosok kompenzáló nevelésében.

3. A magyar társadalmi folyamatok módosulásai a politikai küzdőtéren is eredményessé tették a fiatalok bűnözés kezelésére irányuló elképzeléseket. A valóra váltásban az állami feladat és felelősségrevonás megnőtt.

4. Az előzmények eszmei és materiális erőforrásai mellett egyenrangú feltételt képeztek és jelentenek az ún. emberi erőforrások, melyek az intézet külső és belső egzisztálását több szintről és több szinten koncipiálják és kompetens módon biztosítják.

5. Az előzmények kategóriájában értékelt a tömegkommunikáció, amely az új jogszabály módosítást, az új

profil kialakítását kedvezően vezette a társadalom és a szakmai közvélemény elé. A társintézményi tapasztalatcserék a főhatósági, az ügyészi, bírói, rendőrségi és büntetés-végrehajtási intézmények tanácsai speciális hálóját alkották az előzményi erőforrások összefüggéseiben.

A büntetés és pedagógia

Az intézet a létevel büntet. Ez a tény jogi viszonyulást reprezentál a bűn, a büntetés értelmezését illetően a normaszegő felé is, sőt személyét illetően is. A jogi meghatározottság kifejezi a társadalmi szankciót: a fiatalok személyi szabadságában szigorúan korlátozza. Egyben közli elvárásait is, melynek középpontjában a fiatal magatartása módosításához előírt követelések állnak. Ugyanakkor az intézményi keret a fiatal részére biztosítja is azokat a lehetőségeket, amelyek által a fiatalok életkori és speciális szükségleteit kielégítve fejlődhet és reális perspektívában nagyobb eséllyel kerülhet beljebb a társadalom pereméről.

Az intézet működését a büntetés-végrehajtás vonatkozó törvényei a Népjóléti Minisztérium mint felügyeleti szerv utasításaival és az ún. Rendtartással szabályozza. A fiatalok előzetes letartóztatását a bíróság dönti el, a fiatal személyiségére, a terhére rótt bűncselekmény jellegére tekintettel, hogy büntetés-végrehajtási intézetben vagy javítóintézetben kell azt végrehajtani. A befogadás ügyészi, bírói végzés alapján történik. Szabadulásuk szintén ügyészi, illetve bírói kompetencia körébe tartozó. Az előzetes letartóztatás időtartama általában az elsőfokú bíróság jogerős ítéletének kihirdetéséig tart és a nyomozati szakot, zömmel a vádemelési időszakot tartalmazza. Az ügyész rendelkezik a kapcsolattartást illetően (kivel tarthat, kivel nem), az elkülönítésről is rendelkezhet úgy, hogy a kapcsolattartást, a belső elhelyezést az intézet igazgatója jogkörébe utalja.

A fiatalok védelmét minden esetben védőügyvéd biztosítja, Intézetünkben a Helsinkai Bizottság és az Alkotmány Jogpolitikai Intézet Jogklinikai Programja is ad ingyenes jogi védelmet a rászorultság elve alapján.

Az igazgatói fogadóóra a befogadott jogának intézeti érvényesülését hangsúlyozza.

1996. május 1. - 1997. december 31. között a befogadott fiatalok száma 180. A bűncselekmények megoszlása a durva erőszak irányába történő elmozdulást tükrözi.

Élet és testi épség ellen:	10
Közlekedési bűncselekmény:	4
Nemi erkölcs ellen:	6
Közrend ellen:	1
Vagyon elleni bcs. lopás:	85
Vagyon elleni bcs. rablás:	131

esetben történt.

A nevelőintézet feladata pedagógiai. Működésében ezen aspektusból közelít a tennivalókhöz. A jogi és pedagógiai viszonyulás egyidejűleg ható rendező elvként funkcionál az oktatási, nevelési programokban. Gyakorlattá válik abban a szocializációs programban, amely a társadalom és a fiatalok közötti problémás kapcsolat újra építésére törekszik, a befogadott személy oktatási, nevelési folyamatokba történő bevonásával. Ugyanis ezeken át érvényesül a fiatalok azon érdekvédelme, amely a saját fejlődéséhez való alanyi jogát helyezi középpontba. Mégpedig a rendszerbe történő belépés kezdő időpontjától azonnal segítően, összehangolt szakszerűségben. Az intézet a célnak megfelelően totális és szigorúan zárt. A nevelési csoportok száma elvileg 10. Jelenleg 6 működik, 8 és 12 fő közötti létszámmal. Egy nevelési csoporthoz 5 pedagógus, egy gyermekfelügyelő, egy pszichológus tartozik, melyeket munkavezetők, oktatótanárok, egészségügyi részleg, gyermekpszichiáter munkája segít. A kéthetenkénti látogatás az előírt. Az intézet jutalomként többszöri lehetőséget is adhat.

Az intézet pedagógiai rendszere

A fiatalok bűnelkövetés mint személyiség fejlődésbeli akadályozottság értelmezett. Jellemzője a jellem, az érzelem, az akarat összműködésének zavara, melyben vezető tünet az érzelmi intelligencia sérülése, alacsony színvonala, hiányos fejlődése.

Abban az esetben, ha ebben a zavarban a másik emberhez való interperszonális kapcsolati rendszerben, viszonyulásban, a másik elleni destruktív agresszió a vezető tünet, antiszociális irányultságról, antiszocialitásról van szó.

A programok megtervezésénél a kérdésfeltevés a következő volt:

A bizonytalan időtartamra előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok esetében milyen módon mutatkozik meg a pedagógiai program hatékonysága?

A pedagógiai program főbb komponensei

1. Valamennyi működési terület szemléletében, napi algoritmusában a prevenció szelleme érvényesül. Ez mutatkozik meg a rendeltetési célnak megfelelő épületbeli felépítésben, a pedagógiai tartalmi koncepciókban, a növendékekhez való viszonyulási módokban. Az intézet egészének, valamint a fiatalok közösségének dinamikája kiemelt figyelemmel kísért. A pedagógusok erőszakmentes, határozott problémamegoldó és konfliktuskezelő készségének felerősítése is e kérdéskörbe tartozó.

2. A mentálhigiéné, mint lelki egészségvédelem az intézet pszichés klímája kultúrájának folytonos alakítását, funkcionálását foglalja magában. Irányai: a vezetők, a dolgozók (kiemelten a pedagógusok és a biztonsági személyzet), s a növendékek pszichés karbantartása felé mutatnak. A növendékek pszichés gondozása a létfontosságú feladat. Ez a szellemiség valamennyi részprogramban kifejezésre jut. Speciális segítője a szociálpedagógiai nagycsoport, mint az interperszonális készségek fejlesztésének fóruma. Fókuszában az örömré, játékoságra történő neveléssel. Ugyancsak itt említendő a későbbiekben részletesebben ismertetett intézeti nagycsoport hatása is. Ide tartozó a fokozatosság elvének, az életkori sajátosságoknak stb. figyelembe vétele is.

3. A pszichodiagnosztika. A személyiség fejlesztés pszichodiagnosztika nélkül elképzelhetetlen, ennek elvégzését

feltételezi. Orvosi, pszichiáteri, pedagógusi, szakpszichológusi vizsgálatot tartalmaz. Bele tartozik az intellektus színvonalának mérése, a személyiségrajz készítés, amelynek célja a problémás magatartás kifejlődéséhez vezető ok-okozati összefüggések feltárása, s a bűnelkövetés motivációs bázisának megkeresése. A komplex szakvélemény a fiatalkorúval való fejlesztési irányra, a korrekció módszereire, a szükség szerinti terápiára tesz javaslatokat. A növendék pedagógiai rezsimhez történő beállítódását a vizsgálati eredményeknek a fiatallal történő átbeszélése jól segíti, a saját fejlesztésébe történő önkéntes, aktív bevonódást is.

A befogadott növendékek személyiség jellemzői az alábbi csoportosításban foglalhatók össze a nevelhetőség belső feltételeinek szempontjából, úgymint:

- ép értelmű és személyiségű,
- retardált intellektusú, személyiségű,
- enyhe fokban értelmi fogyatékos és ezáltal determinált személyiség fejlődésű, valamint
- szociopátiás fejlődési irányt mutató fiatalok típusai alkotják az intézeti növendék létszámot.

Az intézet belső szakértői bizottságának vizsgálatai azt mutatják, hogy e fiatalok között 48-60 % között mozog a korai életszakaszban keletkezett különféle traumák sora, amely hendikepként van jelen a további fejlődésben. Jelentős a kezeletlen organikus idegrendszeri károsodásokat hordozók száma is. Az elemzések azt is mutatják, hogy e fiatalok látszólagos törődésben részesülnek a család és a családon kívüli intézményes rendszerek részéről. Valójában elutasítottak, sorozatos hivatali stigmatizációikkal már szinte kisgyermekként a társadalom peremére sodródtak. A súlyos érzelmi károsodások, hiányállapotok az értelmi működéseket is kedvezőtlenül befolyásolják, gátolják azok fejlődését. S mindezek bonyolult áttételeken hatva, különösen ha kedvezőtlen neveltetési körülményekkel találkoznak, állapotszerű alkalmazkodási nehézségeket eredményeznek. Kirajzolódik az alkohol- és drogérrintettség útja is.

A növendékek szociális háttére súlyos anyagi, szellemi, érzelmi ellehetetlenülést mutat. Az értékrendi mély vákuum, a rendszeres felügyelet-nélküliség, az antiszociális életmóddal egzisztáló család mellett egyre több az egyszülős, főként apa nélküli, illetve annak epizodikus jelenlétével funkcionáló család. Mindezek a különféle magatartási zavarokban jelennek meg, különös hangsúllyal a kapcsolati szférában, amelyben az érzelmi kihűlés, a megdöbbenő sivárság és durvaság, a "lust princip" elve szerinti létezés, parazitáság, gátlástalanság a vezető tünet. Pozitívumaikat sem saját maguk, sem környezetük nem ismeri, nem értékeli. Nevelőintézeti tapasztalat, hogy az utóbbiak az érzelmileg meleg pedagógiai attitűdben a felszínre kerülnek, s a pedagógiai, pszichológiai fejlesztés alapját képezik. E fiatalok egymás, a társak, a család által kihasználtak, gyökértelenek, perspektívátlanok és tárgyitalanul, kapcsolódási csomópontok nélkül lebegnek a világban. Esendő módon kapcsolatéhesek, szinte kapkodnak utána, de megtartani ritkán képesek azokat. Bizalmatlanok, s ezzel együtt viselkedésükben a másik feletti testi, lelki uralom, a destruktív agresszió kerül az értékrendi sorrendiség elejére. Iskolai végzettségük a 0 osztályfoktól a középiskola első osztályának megkezdése között húzódó. Alapszintű szakmai képességgel ezideig csak egy volt nevelőintézeti fiatal rendelkezett.

Az eddig vázoltakból is látható, hogy az előzetes letartóztatás nevelőintézetben különleges pedagógiai helyzet. Az intézet struktúrája téri, időbeni szervezettsége, pedagógiai koncepciója ezt a különlegességet a növendékek életkori sajátosságainak fizikális, értelmi, érzelmi, kultúrális, viselkedésbeli, munkakészségbeli fejlesztésével korrigálja, kompenzálja, és az életkori szükségletek kielégítésére orientál.

4. Az ismeretnyújtás lehetőségei és főbb pedagógiai területi.

Alapelvek:

- Az individuális szükségletek kielégítő fejlesztése, ld. előbb.

- Az individualitás erősítése, amely a növendék emberi méltóságának megemelését célozza, önismereti igényének felkeltését segíti a sikerélményekkel, felelősségöszönzéssel, pedagógiai és terápiás módszerekkel.

Az agresszió és a deviáns izgaloméhség társadalmilag elfogadható irányba történő fordítása, az agresszió életkorilag megfelelő szintjének kialakítása sok gondot okozó probléma. Kezelése az intézet egésze felől ható változatos versenyprogramokban való részvétellel, egyéni és csoportos pedagógiai, pszichológiai ráhatással és az intézeti elvárásokhoz igazító jutalmazási pedagógiával történik. Az alapgondolat e vonatkozásban is: "könnyebb a bajt megelőzni, mint kezelni".

A realitással való kapcsolat fenntartása alapvető. Megtartása különösen fontos az intézet zártsága, és a fiatalok időnkénti megalomán érzetei ellensúlyozása érdekében is. A már többször emlegetett változatos programok mellett, a külső rögzítő személyekkel történő kapcsolattartás, karitatív és vallási segítség, külső kulturális programok behozatalával serkentjük a személyiséget a külső, valós társadalmi élethez való affinitás megőrzésében, fejlesztésében.

- Az esetlegesen behozott börtönkultúrának (és egyéb negatív attitűdű szubkultúráknak) a kriminalizálódás irányába ható patológiás mechanizmusai, különösen kezdetben, erősek lehetnek. E fiatalok személyisége éppen az eredeti sérülések miatt nehezen kioldható szokásrendszerekkel, primitív feszültségelhárító mechanizmusokkal rendelkezik, melyek kedvezőtlenül találtakoztak, s találkozhatnak a már megtapasztalt antiszociális minták modelláló hatásával. Mindezek összességükben a meglévő hiányállapotok, értékorientációs zavarok, értékbeli vákuumok mélyítése irányában hathatnak, s azok fixálódását segíthetik elő. Ebből eredően a fiatalok csak a megszokott módon képesek viselkedni, az intézetbe történő befogadás utáni, sokszor hónapokig tartó időintervallumban. Ez természetes, hiszen a megszokott viselkedési módjuk eddigi életükben célravezető volt. Következetes követeléssel, bizalomra épülő kölcsönös pedagógus-növendék kapcsolattal, átláthatóbb és

elérhetőbb perspektívára való irányítással, a probléma nyíltté tevésével, nagycsoportszintű megtárgyalásával sikerül kezelni e patológiásnak minősíthető szokásrendszereket.

- A külvilággal való folytonos kapcsolat facilitálása és tartása a jogi lehetőségekkel együtt a realitással való kapcsolat megtartásában igen fontos. Formái: szülői, testvéri, rokoni, barátnői, baráti, élettársi kapcsolati lehetőségek segítése. (Nem ritka a csecsemő gyermekéhez fűződő érzelmek erősítése, a felelősségvállaló viselkedésre történő ráhangolása a fiatalnak.) Az egyházak patronáló tevékenysége és az egyéb intézeten kívüli társadalmi jótékonyági akciók érdekes, e fiatalokhoz szóló módon mutatnak meg más választható életformákat. Itt értékelendő a tantestület szellemi nyitottsága, a különféle intézményes kapcsolatok naprakészsége, s a szűkebb és tágabb tudományos szférákkal és képviselőikkel való kapcsolattartás, a tudományos konferenciák és workshop-ok rendezése is.

- A növendékekkel való intenzív, személyes pedagógusi, pszichológusi kapcsolat szintén alapjelentőségű. Az intézeti nevelés e formája még nem ad lehetőséget a családi környezet változtatására, a negatív értékorientáció, attitűd módosítására. A pedagógusi személyesség a kapcsolatban pozitív érzelmi kötődést, majd bizalmat vált ki a fiatalnál. Megjelennek az első empátiás érzelmi rezdületek, amelyek elvezetnek ahhoz az azonosulási lehetőséghez, melyen át lehetséges a kívánt viselkedés, magatartás elérése.

- A teljesítményre törést, annak folytonos motiválását a személyiségfejlődés húzó erejeként alkalmazzuk. Ebben az összefüggésben is lényeges a jutalmazás különféle lehetőségeinek eszközként való alkalmazása, az agresszió, a krízishelyzeteknek (pl.: befogadás, tárgyalások, elnapolás) kezelése. Pedagógiánkban a passzivitás elleni küzdelem kardinális jelentőségű. Korábbi javítóintézeti tapasztalatok azt mutatták, hogy a sajátos börtönkeretben élő fiatalok devianciájában éppen a passzivitás mélyítette el, és erősítette fel a kriminális tendenciákat. Az előbbieken már hangsúlyozott érdekes, változatos napi tennivalók rendszere, a különféle

versenyek, az egyéni és csoportos pedagógiai és pszichológiai foglalkozások ellene hatnak e nemkívánatos jelenség kialakulásának.

- A motivációs rendszer a jogszabályokban, az igazgatói utasításokban, a Rendtartásban előírt jutalmazási (büntetési) lehetőségeket tartalmazza. Ezeket bővíti a pedagógus kreativitás. A pedagógus kollektíva továbbra is a pozitív ösztönzők húzóerejét tartja elsődlegesnek. Intézetünkben motivációs bázist alkotnak az iskolai oktatásban való részvétellel együtt, a különféle alapszintű szakmáshoz tanfolyamokon való tanulási lehetőségek, a különféle belső munkahelyeken való, fiatalok által is választható dolgozókkal való együttes tevékenység is (pl.: konyhai kisegítés). Valamennyi növendék tanul és dolgozik, de egyes lehetőségeket igen vonzó formában munkáltunk ki számukra.

Pedagógiai területek

Az előzetes letartóztatás időtartamának bizonytalanságát figyelembe véve készül a sokszínű, a mai fiatal fiúk érdeklődési körére is kiterjedő, perspektivikus lehetőségeket is megmutató iskolai oktatási, munkafoglalkoztatási és nevelőotthoni programrendszer. Az előzetes letartóztatás várható időtartamaira koncentrálnak 0-3-6-9-12 hónapos (sőt azon túl is) fokozatosan bővülő tematika. A begyakorlásnak, az ismétlésnek folytonosan van ideje és helye a feladatokban.

1. **Iskolai oktatás:** A NAT speciális változatában normál pedagógiai és integrációs, gyógypedagógiai módszerek alkalmazásával folyamatos. A növendékek többségben ép értelműek, de nem kevés az értelmileg sérült fiatalok száma sem. A fiatalok általános és iskolai tudásszínvonaluk alacsony és a legkritikább esetben felel meg a bementett, illetve dokumentált iskolai végzettségnek. Az iskolai oktatás formái az alábbi szervezésben mutatkoztak célszerűnek: szintentartó, korrekciós, vizsgára, esetleg középszintű iskolai felvételre előkészítő tanítás

az általános iskola (esetleg speciális tagozata) első osztályától a nyolcadikig bezárólag. Az egyéni korrepetálás rendszeres.

Alapszintű szakmáshoz tanfolyami képzési lehetőségek: zöldségtermelő, szőnyegszövő, betanítói szintű tanfolyamok működtetése, vizsgalehetőségekkel.

2. **A munkafoglalkoztatás** a mindennapos életvitelhez szükséges praktikus ismeretek elsajátíttatására orientált. Szerény lehetőség adódik ún. termelői munka végzésére is. Mindezekhez a tűz- és balesetvédelmi oktatás és a munkahelyi kultúrát magatartásra irányítás is folyamatos feladatként ötvöződik.

3. **A nevelőotthon pedagógia** az elnevezésben hordozza feladatát és funkcióját. Nevel és otthont nyújt egyidőben. Változatos, a fiatal érdeklődését állandóan mozgásban tartó programjai közül néhányat célszerű kiemelni. Ilyenek pl.: családjog és pedagógia, általános ismereti foglalkozás, nevelői óra, játék tanulás, egészséges életmódra nevelés, kreatív óra, kommunikáció fejlesztés. A felsoroltakat a heti csoport értékelési foglalkozások egészítik ki, melyek a mindennapok rövid, minden egyes növendék magatartására és szorgalmára kiterjedő írásban is rögzített véleményeit is tartalmazzák.

A rendszeres sportolás az egyik leghatékonyabb nevelési módszer személyiségfejlesztő pedagógiánkban. A társadalmilag elfogadott, feszültségcsökkentő alternatív szokásokat segít kialakítani a napi sportfoglalkozás. Küzdésre, pszichés tartásra, közösségi alkalmazkodásra, emberségre, öröme, kudarcélményre, a siker etikus elviselésére, sportszerűségre nevel. Az előbb felsoroltakból e fiatalok nagy hiányosságokat hoztak magukkal. E hiányosságok sportfoglalkozással történő korrekcióját a humán érzések, erkölcsi érzelmek befogadására való érzékenyítésben elsődlegesnek ítéljük meg. A sport a drogfogyasztással kísérletező fiatalok számára különleges élménylehetőséget nyújt, így helyettesíthetőnek mutatkozik a drog által keltett "különleges" élmény.

A nevelőotthon feladatai közé tartozik a szakkörök működése is. Pl.: szőnyegszövő, kerámia és fafaragó, színjátész, ének szakkör, stb.

Speciális nevelőotthon nagycsoport, a klubcsoportra emlékeztető szociálpedagógiai csoport (ld. előbb). Igen jól segíti a fiatalok beilleszkedését, játékos formában vezeti le a feszültségeket. A már említett egyéb hasznossága mellett az intézeti monotóniát is ellensúlyozza, így a mentálhigiéne része is.

4. A javítóintézeti előzetes letartóztatás alpműködéséhez tartozik a biztonsági szolgálat. A pedagógiai feladatrendszerrel eltérő, ahhoz azonban szervesen illeszkedő munkafeladatokat végző terület. A külső és belső biztonság szervezésére és tartására irányuló munkája nélkülözhetetlen a zavartalan működéshez. A műszaki technikai felszereltséghez minőségi többletként társul az itt dolgozók gyermekcentrikus pedagógiai attitűdje. Hiszen az intézmény valamennyi dolgozója modellál és lehet referencia személy a befogadottak számára. A fiatalok nagy, intenzív nyugtalansággal minden egyes esetben krízis tüneteket mutató személyiség állapottal érkeznek. Ez természetes jelenség a befogadottak részéről, hiszen a bűncselekmények elkövetésénél érzett izgalomban mindig benne van a "lebukástól, a tettenéréstől" való félelem, amely az aktuális "itt és most"-ban valóság lett. Nagy szükség van a jól szervezett, tartást, erőszakmentes határozottságot tükröző, s egyben segítően viszonyuló biztonsági szolgálat munkájára. Sőt, a külső esetleges fenyegetettség elhárítása is e részleg tennivalói közé tartozik.

5. A pszichológus team munkája pedagógiai koncepciónk és programunk fontos része. Össztevői: A klinikai pszichodiagnosztikán alapuló belső szakértői vélemény (ld. előbbieket) gyakorlati alkalmazása a tanárok, nevelők munkájában meghatározó. A pszichológusi munka másik nagy vonulata a konzulensi tevékenység, mely az igazgatói, a vezetői, a nevelői munkában is érvényesül. A fiataloknak igényük is van erre a szolgáltatásra. A terápiás jellegű, terápiás foglalkozások

módszerekben a pszichológus képzettségétől függők. A növendékekkel kapcsolatos pszichológusi tevékenység; valamennyi növendék részesül pszichés gondozásban, a befogadás utáni időszakban intenzív jelleggel, majd ennek lecsengése után, magatartásbeli problémájuk vezető tüneteire célzottan. Emellett szükség szerinti egyéni terápiában is részesülnek. Az egyéni segítségnyújtás formái mellett az alábbi csoportos foglalkozások is a pszichológus kompetencia körébe tartozóak: ilyenek a beszélgető csoportok, önismereti és strukturált interakciós kiscsoportok, amelyek főként a nemkívánatos viselkedési megnyilvánulások korrekciójára irányulnak.

- A nagycsoport specifikus intézeti csoport. Csoportanalitikus módszerrel vezetett. Résztvevői: pedagógus munkakörben dolgozók, a biztonsági szolgálatot ellátók, az egészségügyi részleg dolgozói, pszichiáter és a növendékek vezetője, az erre kiképzett szakpszichológus. Dinamikájának követése, felhasználása létfontosságú. Ez a csoport ugyanis a negatívumok kimondásának fóruma. Célja magának a pedagógiai rezsimnek a működtetése. E csoport jól segíti a heterogén személyiségű, ugyanakkor beszűkült verbalitású fiatalok megértését, a növendékek egymás közötti és a dolgozók által történő megértését is. A nagycsoport az intézeti rezsim funkcionálását a fiatalok aktivizálásával úgy segíti, hogy abban a fiatal önmagáért dolgozó felelős résztvevőként is megélheti helyzetét. Krízismegelőző hatású is, és a viselkedés korrekcióját is előmozdítja azáltal, hogy többféle szocializációs gyakorlóteret szimbolizál, többféle azonosulási és szereplehetőségekkel (még sok egyébbel). Pedagógiai, pszichológiai, diagnosztikai értéke nem elhanyagolható. Itt lehetőség van arra, hogy nem börtönör, hanem ember modelláljon a másik embernek és nem az elítéltnak. Informál az informális csoportok belső történéseiről is. Ez könnyíti a vezetői és a testületi munkát egyaránt. Megosztódik a felelősség a csoport által. Az intézet pszichés klímájának segítése is a pszichológusi tevékenység egyik része. A letartóztatás ténye minden fiatalok mélyen érint. A pszichológus attitűdjével, módszereivel olyan módon segíti a

fiatalt, hogy az a nevelői elvárások elfogadására és tartására képessé válik. Támogató, empatikus magatartása bizalomra készíteti a növendéket, és az így elfogadja a pszichés kalauzolást. A pszichológusi munkakörhöz tartozó a belső továbbképzések szervezése is (és még sok egyéb, melyet az igazgató igényel, pl. tudományos konferenciák szervezése). A gyermekpszichiáterrel, a pedagógusokkal közösen tervezi az intézeti belső dropprevenciós szolgálatot, a közösen elkészített szakmai terv alapján.

6. A krízisintervenciós részleg,

7. és az alakuló fogda ezideig igénybe nem vett pedagógiai munkaterületeink.

8. Az egészségügyi részleg munkája minőségi. Gyermekpszichiáter is dolgozik itt.

9. A gazdasági részleg és a technikai kiegészítő szolgálat a maga tevékenységi rendszerével a pedagógiai cél minél zökkenőmentesebb érvényesülését segíti elő.

A javítóintézeti előzetes letartóztatás főbb specifikumai

Az átjárhatóság ténye a BV intézetek hasonló intézményei felé az Aszódi Fiúnevelő Intézet, valamint a Tököli Fiatalkorúak Fogháza és Büntetés-végrehajtási Intézete felé is.

A fiatalok elhelyezésének, illetve szabadulásának ügyészi, bírói kompetencia körébe tartozó módozatai. Az intézet növendék által elhagyásának rendőri kísérettel, felelősséggel történő formája is a javítóintézetben történő előzetes letartóztatás velejárója.

A jogi meghatározottságból adódó sajátosság a totalitás és a szigorú zártság. Esetleges negatívumainak elhárítása, megoldása a pedagógiai koncepcióból tükröződő.

Sajátságos tény az ártatlanság vélelmezése és ennek szem előtt tartása, - miközben kényszerű helyzetben nevelünk. Ez az

egyidejű ellentmondásos állapot a pedagógus és növendék közötti kapcsolattal, s feltétlenül le kell írni, hogy a befogadott fiatalok által nagyra értékelt "személyességgel", a növendék saját nevelődésébe történő bevonódásával békíthető egyensúlyba.

Az előzetes letartóztatás javítóintézeti végrehajthatóságában több nagy feszültségű bizonytalansági tényezővel kell számolnunk, és kezelésükben nagy biztonsággal kell eljárni. A bizonytalansági tényezők:

- a benttartózkodás időtartama mindvégig behatárolatlan. Homályos az elsőfokú ítélet meghozatalának időpontja is, a befogadáskor az esetek többségében nem ismert. Nem ismert a szabadulás időpontja sem.

- Bizonytalan az ítélet milyensége is: javítóintézeti nevelés, börtönbüntetés, próbára bocsátás, illetve felfüggesztett börtönbüntetés jöhetnek számításba.

- Bizonytalan, előre nem látható, hogy mennyi időre és hová szól az ítélet, azaz a további tartózkodási hely, a perspektivikus élettér lehetősége is nehezen körvonalazódó valami. Nem egyszer bizonytalan a családhoz való szabadulás élettérbeli lehetősége, s előfordult már, hogy az állami gondozás is megszűnt az előzetes letartóztatás időtartama alatt.

Mindezek a növendék múltjának volt eseményeihez kapcsolódva, azok feszültségeit felerősítve összegeződhetnek, a növendéktársak egymás közötti és hasonló feszültségeivel, s különféle mechanizmusokon át az egyéni és a csoportok közötti esetleges súrlódások feszültség szintjét megnövelik. Ebben a bizonytalanságban a már felsorolt pedagógiai módszerek mellett mindenképpen az átlátható és elérhető rövid idejű célok adásával a jelen helyzet, valamint a belső személyiségbeli biztonság kialakításának megsegítésével és a külső, pedagógusok részéről modellált biztonságos légkörrel lehet feszültségcsökkentést elérni.

A javítóintézeti előzetes letartóztatás hatékonyságának legfőbb célja az, hogy perspektívában is hatékony maradjon. Ez a következőt kívánja meg: a személyi és tárgyi feltételek kvalifikált megteremtését, az alapvető külső és belső biztonság folyamatos meglétét, az intézet működéséhez szükséges külső szakmai és

társadalmi bázis kiépítését, a pedagógus kollektíva és a biztonsági szolgálat együttműködését. A különféle szintű külső és belső információk áramoltatása is a biztonsági követelmények közé tartozik. Az előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok személyiség-fejlesztésében a szükséges erkölcsi nevelés alapját a gyermekcentrikusság és a humánus folytonos modellálása képezi.

Eredmények

A bevezető részben megfogalmazott kérdés válaszát tartalmazzák.

A növendékek az első hónapban az ún. befogadó csoportban nyernek elhelyezést. Itt megtanulják és begyakorolják az intézeti elvárásokhoz igazodó szokásokat. Ebben az időszakban kerül sor az orvosi, pedagógiai, pszichológiai vizsgálatok elvégzésére is. A fiatalok egy hónapon belül beilleszkednek, megnyugodnak. Az e szakaszban elért sikeres alkalmazkodás a feltétele a magasabb intézeti szocializációs szinten történő elhelyezésnek, ahol már bizonyos fokú autonómiával is rendelkezhetnek. E helyzetből kirívó magatartási rendellenesség esetén ismét a kezdő szocializációs szintre történő visszahelyezéssel élhet a fiatalokkal foglalkozó team.

Teljesítményre törnek, sikeresnek érzik magukat. Tanulni kezdenek az iskolában, egyesek írni, olvasni, mások vizsgára készülnek fel, vagy éppen vizsgáznak az alapszintű tanfolyamokból. Fizikálisan rohamos fejlődések regisztrálhatók. Az intézeti munkahelyeket kezdik elfogadni, egyre jobban dolgoznak, s ragaszkodnak a velük foglalkozó team tagjaihoz. Előfordul, hogy a szabadulás után lakóhelyet és munkalehetőséget kérnek saját részükre az előzetes letartóztatás intézményében. Visszajárnak életvezetési tanácsokért. Perspektivikus céljaik elérhető közelségbe kerülnek.

Pusztán maga a kondicionálhatóság ténye is eredmény, hiszen lenyomatot hagy a személyiségben. S ami már hosszabb ideig megtapasztalt volt, nem múlik el nyomtalanul.

Öngyilkossági kísérlet, környezetrongálás ezideig nem volt.

A 14-19. életév közötti időszak a szocializáció folyamatában életkorilag kitüntetett fejlődési fázis. A személyiség teljesítmény, szerep, a szexualitás pszichoszociális komponenseinek érése révén felnőtté alakítja ki. A problémás magatartású, bűnelkövetéssel gyanúsítható fiatalok e területeken kortársaiktól erőteljes lemaradást mutatnak. A nevelőintézeti előzetes letartóztatás - a börtönben levővel szemben - nem holt időpont, a kriminalizálódás további veszélyeitől óvja a fiatalot. A tiszta profil által felerősített pedagógiai tevékenységi rendszer a szakember ellátottság, a kis létszámú nevelési csoportok, a pedagógiai és pszichológiai módszerek ötvözte ebben a keretben utolsó lehetőségként ad esélyt a fiatalnak a belső innovatív építkezésre, és a társadalom peremén való létezés, a parkolópálya elkerülésére, sőt az onnan való bekerülésre is. Ez a lehetőség folytonosságot mutat abban az esetben is, ha a fiatal javítóintézeti nevelésre, börtönbüntetésre ítéli a bíróság.

Az új profil beindítása utáni első 4 hónap különösen nehéz pedagógiai helyzetnek bizonyult: elsősorban a fiatalok ellehetetlenült, passzivitásból nehezen kimotozható állapota miatt. Gyakran észlelhetők voltak a börtönpszichózis tünetei: mimikában merevség, sápadt arccal, hangulati labilitással, nagyfokú izomerőnléti gyengeséggel. Ugyanakkor minden aktivitásukat az irányban mozgósították, hogy mint börtönből idekerült "negatív centrumok" kezdjenek működni. Fizikális agresszióval, összefogással kívánták átültetni a nevelőintézeti rendszerbe a börtönkultúrát. Lassan alakult ki az a fajta érzelmi igénybevehetőség, amelyben a pedagógus-növendék viszonylatban segítheti az egyik ember a másik fejlődését. A tantestület toleranciája, határozottsága, a következetes követelések, az ellenőrzések, az irányító segítségadás, az együttes élmények sora az, amely a hatékonyságot megsokszorozza.

Záró gondolatok

A javítóintézeti előzetes letartóztatás széleskörű szakmai összefogással vált valóra. Az új intézményrendszer lehetővé tette a gyermekcentrikus, humánus differenciált szakszerű küzdelmet a fiatalkorban kivirágzó devianciák ellen.

Lényeges a felismerése annak, hogy csak együttes munkával lehetséges az egymástól különálló, ám határaikban érintkező szakterületeken kutatni azokat az ok- okozati összefüggéseket, amelyek a mai fiatalok súlyos érzelmi, erkölcsi gondozatlansági hiányállapotain manifesztálódnak s járványszerűen terjedő devianciák fejlődését eredményezik. Nagy a felelősség. Világviszonylatban is érzékelhető destruktív erőktől, értékektől eltérő más értékrendet, viselkedési mintát kell modellálni és vonzóvá tenni a jelen problémás magatartású, bűnelkövetéssel reagáló fiataljai számára.

A másfél éves tapasztalat azt mutatja, hogy a pedagógián belül, annak széles skáláján mozgó módszerei közül mindig meg lehet találni azt, amellyel hatékony eredményeket lehet elérni a fiataloknál is a gondolkodás, az érzelem és az akarat fejlesztésében. Több évtizedes javítóintézeti és a jelen tapasztalatai is azt mutatják, hogy a folyamatban a szakszerű pszichológus munka nélkülözhetetlen. A pedagógiai és pszichológiai segítségnyújtás ötvözött formái, azok együttese képes felerősíteni a személyiség reparációs törekvéseit, s a fiatalkorú képessé válik revidálni eddigi nézeteit, a társadalomhoz, a családhoz, a kortársakhoz, önmagához való viszonyulási módját. Szakszerű segítség kell hozzá humánummal, gyermekcentrikusan még akkor is, ha a keret büntető.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	Oldal
	3
KATONA BŰNELKÖVETŐK	
ELŐSZÓ.....	4
<i>Dr. Kovács Tamás: A bűnözés és a deviáns viselkedési formák a Magyar Honvédségben.....</i>	6
AZ ERŐSZAKOS BŰNÖZÉS	
ELŐSZÓ.....	22
<i>Dr. Vavró István: Az erőszakos bűnözés egyes kérdéseiről</i>	24
<i>Dr. Domokos Andrea: Elméletek az erőszakról.....</i>	41
A KRIMINOLÓGIA ÚJ TANKÖNYVE	
ELŐSZÓ.....	46
<i>Dr. Kertész Imre: A kriminológia új tankönyve.....</i>	47
<i>Dr. Bócz Endre: A „Kriminológia” könyvről.....</i>	58
FÜGGELÉK	
	61
<i>Dr. Szabó Kovács Judit: Hozzászólás Kiss Ernő, a Központi Bünyldözési Igazgatóság főigazgatója 1997. szeptember 26-án elhangzott előadásához.....</i>	62
<i>Tóth Erika: A közérdekű munka büntetésvégrehajtásának gyakorlati tapasztalatai.....</i>	65
<i>Osváth Józsefné - Karanedeve Ivánné: Javítóintézeti előzetes letartóztatás pedagógiai-pszichológiai tapasztalatai.....</i>	78